

Saamelaisten pyhässä maisemassa

Tiina Äikäs: Rantakiviltä tuntu-reille. Pyhät paikat saamelais-ten rituaalisessa maisemassa. Studia archaeologica septentrionalia 5, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 2011. 240 s. +16 s.

Tiina Äikäsen Oulun yliopistossa tehty arkeologian väitöskirja lisää huomattavasti tietoaamme saamelaisten rituaalisista maisemista. Hän sijoittaa työnsä tutkimushistorian viitekehukseen ja pohtii tutkimuksen eettisiä ongelmia. Pohjois-Suomen pyhien paikkojen lukumääräksi Äikäs rajaa 107. Hän käsittelee muotoja, joilla ”pyhyys” (pohjoissaameksi *bassivuohhta*) ilmenee maisemassa, samoin kuin erilaisia teoreettisia lähestymistapoja pyhyyteen. Äikäs hyödyntää Geographical Information Systems (GIS) -paikkatietojärjestelmää yhdessä maisema-arkeologian kanssa.

Äikäs nostaa esille useita pyhien paikkojen ja maiseman suhteeseen liittyviä näkökohtia. Niitä ovat esimerkiksi pyhien paikkojen löytöpaikat maisemassa, seita-kivien (pohjoissaameksi *sieidi*) yleiset ominaispiirteet ja niiden näkyvyys maisemassa sekä pyhien paikkojen suhde veteen ja äänimaisemaan.

Tarkastelun kohteita ovat kalastaminen, metsästäminen ja poronhoito suhteessa rituaaliseen maisemaan, esihistoriallisten metsästyksen jäänteiden kuten ansakuoppien sekä asuinpaikkojen ja pyhien paikkojen suhde toisiinsa ja kysymys siitä, kuinka laajasti 1600- ja 1700-luvulla rakennettiin kirkkoja saamelaisten alkuperäisten pyhien paikkojen läheisyyteen.

Väitöskirja perustuu suurimaksi osaksi arkeologisiin ja historiallisiin lähteisiin. Tekijä tulkitsee niiden perusteella pyhien kivien elinkaaren ja tuo esiin myös pyhien paikkojen merkityksen nykyaikana. Esimerkiksi viime vuosisadalla joillekin *sieidi*-kiville asetettiin kollikkoja ja muita esineitä. Nykyisin kiviä ovat käyttäneet uuspakanat ja paikallinen matkailuelinkeino, ja niistä on kerrottu paikallisia tarinoita. Näkökulma siirtyykin pyhistä paikoista toimintoihin (rituaaleihin), esimerkiksi uhraamiseen.

Fosfaatti- ja GIS-analyysin avulla on voitu selvittää pyhien paikkojen elämänkaarta. On kartoitettu esimerkiksi sitä, missä kohtaa pyhän kiven lähellä uhritoimituksia on suoritettu, ja analysoitu äänimaismaa sekä pyhien kivien ja muiden paikkojen välistä suhdetta. Esiin voidaan nostaa myös paikallisia eroavaisuuksia: pyhät paikat ovat Inarissa lähempänä vettä kuin Utsjoella, palaneita luita on löydetty vain Inarista, kirkkoja on rakennettu pyhien paikkojen läheisyyteen pohjoisessa mutta ei etelässä jne. Erillisen maininnan arvoinen on sel-

keä ja hyvin kirjoitettu eettisiä kysymyksiä käsittelevä osuus ja käytännönläheinen tapa, jolla Äikäs käyttää valitsemiaan teoreettisia näkökulmia heuristisina työkaluina.

Joitakin tekstissä esiintyviä analyttisiä käsitteitä, kuten ’pyhää’ ja ’uhria’, olisi voinut käsitellä yksityiskohtaisemmin samoin kuin perustella laajemmin eriaikaisten ja eri paikoissa esiintyneiden ilmiöiden välillä nähtyjä vastaavuuksia ja niiden valintaa ja arviointia. Jotkut niistä ovat saamelaisalueelta eri aikakausilta, jotkut taas perustuvat sekundäärikirjallisuuteen, jossa tehdään yleistyksiä eri puolilta maailmaa kerätyn aineiston pohjalta. Ne kriteerit, joilla on arvioitu saamelaisten pyhiksi paikoiksi esitettyjen paikkojen aitoutta, tarjoavat erinomaisen menetelmän tulevalle tutkimukselle, mutta tätä lähdekriittistä arviointimenetelmää olisi voitu käyttää paljon johdonmukaisemmin läpi koko tutkimuksen. Käsitellessään antropomorfin suutta ja zoomorfin suutta – kyse on kivistä, jotka näyttävät muistuttavan ihmis- tai eläinhahmoja – tekijä olisi voinut keskittyä enemmän metodiongelmiin, sillä yhdennäköisyyden havaitseminen riippuu paljon katsojasta eikä nykyajan arkeologi välttämättä näe saamelaisia kohteita samoin kuin ne saamelaiset, jotka käyttivät paikkoja 500 vuotta sitten. Siellä täällä argumentaatiota olisi helpompi seurata, jos tekijä olisi tekstissä näkyvämpi: huolimatta siitä, että tutkimusmateriaali esittää voimakkaita

argumentteja aikaisemman tutkimuksen joitakin hypoteeseja ja väittämiä vastaan, muiden kuin tekijän omia näkemyksiä puoltavia tuloksia tai argumentteja käsitelään vähän – sen sijaan tutkimusmateriaali ja -tulokset on jätetty puhumaan omasta puolestaan.

Nämä ovat kuitenkin pikkuseikkoja. Ennen kaikkea kyseessä on hyvä tutkimus ja hyvin kirjoitettu teos, jota on ilo lukea. Tiina Äikäs esittää väitöskirjassaan uusia näkökulmia saamelaiden pyhiin maisemien tutkimukseen. Aineisto, metodit ja teoreettiset näkökulmat ovat hyvin valittuja, ja ne vastaavat tutkimuskysymyksiin. Tutkimusmateriaali on luokiteltu luotettavuuden mukaan. Aikaisempaa tutkimusta saamelaiden pyhistä paikoista samoin kuin erilaisia teoreettisia lähestymistapoja pyhyteen ja metodologisiin ongelmiin on pohdittu. Teksti on jäsenneily loogisesti. Kieli on selkeää ja argumentointia on helppoa seurata. Lukuisat valokuvat, kartat, diagrammit ja taulukot helpottavat lukemista – eivät vain kuvituksen vaan oleellisena osana tutkimustulosten perustelua. Tutkimuksessa on käytetty runsaasti asiaan liittyvää kirjallisuutta usealta tieteenalalta. Monia aihepiirejä käsitävän teoreettisen inspiraation, metodisen tiukkuuden ja selkeyden sekä laajan empiirisen aineiston avulla (joka ei ole vain arkeologista) Äikäs onnistuu luomaan synteesin, jonka ansiosta hänen väitöskirjansa on mielestäni yksi tärkeimmistä saamelaiden rituaalisia maisemia käsittelevistä teoksista, mitä tähän mennessä on kirjoitettu.

Koska valitettavasti aivan liian harvat saamelaiskulttuurin asiantuntijat (olivatpa he sitten antropologeja, arkeologeja tai historian-tutkijoita) osaavat suomea teos pitäisi kääntää englanniksi, jotta se sais sen painoarvon minkä se ansaitsee.

– HÅKAN RYDVIING